

ZAPISI

VLADIMIR VAUHNİK - VOJAK IN OBVEŠČEVALEC

Letos mineva točno štirideset let od njegove smrti - drugo leto pa bo minilo 100 let od njegovega rojstva, zato bi bilo prav, da bi tudi zgodovinarji na novo ovrednotili njegovo medvojno delo.

Rodil se je 24.6.1896 v Svetinjah v Slovenskih goricah. V času svojega šolanja je bil vedno med najboljšimi učenci. Po končanem 4. razredu mariborske klasične gimnazije se je vpisal na vojaško realno gimnazijo (kadetnico) v Mariboru, kjer je ponovno blestel s svojimi uspehi (matematika, strelstvo, sabljanje, jahanje). Namesto v četrti letnik je s činom poročnika odšel na fronto, v 17. pešpolk in se bojeval na več frontah. Ob koncu vojne se je pridružil generalu Maistru in se udeležil bojev na Koroškem. Temu je sledila bleščača vojaška kariera - najprej konča generalštabno šolo v Beogradu, nato nadaljuje šolanje v Franciji na Ecole de Guerre ter začne predavati na vojaški akademiji v Beogradu. V tem času je sestavil tudi več strokovnih in znanstvenih del, ki pa so si jih "prilastili" njegovi nadrejeni, tako da ni mogoče sestaviti bibliografije njegovih predvojnih del. Leta 1938 je s činom generalštabnega polkovnika odšel v Berlin in prevzel mesto jugoslovanskega vojaškega atašeja. V tem času je uspel navezati številne pomembne stike, ki jih je koristil tudi v kasnejših letih.^{*}

Po napadu na Jugoslavijo ga je Gestapo zaprl in si prizadeval odkriti njegove zveze v nemškem vojaškem vrhu. Ker jim to ni uspelo, so ga izpustili na prostost. Tako ga najprej najdemo v Zagrebu, že novembra 1941 pa se naseli v Ljubljani. Vse do svojega bega v Švico (junija 1944) je živel pri bratrancu, v Malgajevi ul. 12. Zaradi zdravstvenih težav je nekaj časa preživel tudi v sanatoriju Emona. Čeprav ga je OF povabila k sodelovanju (kot vojaškega strokovnjaka), je to odklonil, "češ da vojaški prispevek partizanov spričo velikih vojaških sil ne pride v poštev in da je škoda žrtev".¹ Skupaj z A. Aničem² je organiziral obveščevalno skupino, ki je sodelovala z angleškim Intelligence Service. Od srede l. 1943 do srede leta 1944 je vodil Vojaški odbor (svet) Slovenske Zaveze (člani še Ernest Peterlin in Anton Klinar)³ - predvsem kot priznan vojaški strokovnjak. Konec vojne je dočkal v Švici, kjer je ostal vse do leta 1947, ko se je izselil v Argentino. Njegovo že tako slabo zdravstveno stanje se je v tujini še dodatno poslabšalo - Parkinsonova bolezen, ki ji je podlegel 31. marca 1955. Žara z njegovimi posmrtnimi ostanki je bila kasneje prenešana na pokopališče pri Sv. Jakobu v Slovenskih goricah.

Večina njegovih del je ostala v rokopisu (Zwischen Spionen, Helden und Verrätern; Partizan Andrej; Auf der Lauer nach Hitler's Kriegsplanen). V knjižni obliki je izšlo samo njegovo delo "Nevidna fronta" (1965 v Buenos Airesu v slovenščini; 1967 prav tako v Buenos Airesu v nemščini; 1972 v Ljubljani, a žal samo prvi del knjige; 1984 v Münchnu v srbohrvaščini). V spremni besedi k ljubljanski izdaji, ki jo je napisal njegov prijatelj Makso Šnuderl, najdemo še podatke, da je od brata Miloša Vauhnika dobil rokopis Vladotovega romana, ki opisuje partizansko gibanje v Sloveniji - rokopis je izročil takratnemu ministru za notranje zadeve Borisu Kraigherju (morda se bo ta roman še kdaj našel v kakšnem arhivu Sove ali MNZ!).

Dr. Dušan Biber je v predgovoru (k ljubljanski izdaji, str. 5-10) predstavil avtorja in njegovo delo z besedami "... O njegovem delovanju so v visokotiražnem tisku že večkrat pisali razni publicisti, ki so črpali gradivo iz njegovih spominov, vendar tega, praviloma, niso navajali. V reklamah so se rajši hvalili, da prvokrat razgrinjajo resnico in podatke iz "nedavno odkritih", "strogo zaupnih" nacističnih in drugih dokumentov. ... Čeprav bo morda kdo ugovarjal, se mi zdi prav in primerno, da se občinstvo v domovini neposredno seznanj z Vauhnikovimi spomini, da dobi v roke vir prve roke, ne pa zgolj samovoljno iztrgane, na tezo izbrane, z drugimi besedami povedane in komentirane odlomke v spisih raznih publicistov. ... Vauhnikovi spomini so pisani v zelo preprostem,

* Večina biografskih podatkov je iz knjige: Jera Vodušek-Starič: "Doseje Mačkovšek", Lj. 1994

¹ Vladimir Vauhnik: Nevidna fronta. - Lj., 1972, str. 178 (Spremna beseda Maksa Šnuderla)

² Ante Anič - AA., po rodu Dalmatinec, roj. ok. leta 1900. Že pred vojno je bil zaposlen v Sloveniji, na obsejnem komisariatu. Jeseni 1941 je prišel v Ljubljano in se ilegalno skrival pod imenom Ivan Rebolj. Bil je najožji Vauhnikov sodelavec. V začetku leta 1944 se umakne v Trst in nato v Švico. Po vojni je nekaj časa še živel v Trstu, nato pa se izseli v Argentino. (J. Vodušek-Starič: 104)

³ Ernest Peterlin (1903-1946), podpolkovnik Jug. kraljevske vojske, leta 1942 interniran v Gonarsu, nato poveljnik ljubljanskih straž, Vauhnikov sodelavec. Jan. 1945 ga je areiral Gestapo in poslal v Dachau, odkoder ga je po vojni privedla skupina slovenskih internirancev. Decembra 1945 je bil obsojen na Božičnem procesu in usmrčen. Anton Klinar, polkovnik, kapetan bojne ladje. (J. Vodušek-Starič: 168)

poljudnem jeziku, kot da bi bili namenjeni nezahtevnemu bralcu. Kljub temu se v njih skrivajo marsikatera življenjska spoznanja z grenkim priokusom utrujenega in razočaranega človeka. Daleč stran od domovine se ozira na prehojeno življenjsko pot, ko ne vidi več smisla in vrednot v sivini vsakdanjega življenja. Bil je često borec za izgubljeno stvar, orodje v rokah drugih, dovolj kritičen in razgledan, da je to sam zase tudi uvidel, čeprav čustveno tega ni prebolel. Marsikatero tajne iz njegovega življenja in obveščevalne dejavnosti so ostale prikrite in vprašanje je, v koliki meri jih bo mogoče kdaj kasneje razkriti in pravilno oceniti."

Na to hipotetično vprašanje dr. Bibra lahko danes že najdemo nove odgovore. Večino "kratic", za katerimi se skrivajo resnični posamezniki, so številni preučevalci tega obdobja že uspeli razrešiti.⁴

Žal prvemu delu v Ljubljani nikoli ni sledil drugi del, ki bi bil za večino bralcev veliko bolj zanimiv, ker opisuje Vauhnikovo medvojno delovanje v Ljubljani in njegov beg v Švico. Deloma nam vsebino nakaže že kazalo na koncu knjige:

Drugi del - B B Z⁵ 1. Politika kneza Pavla; 2. Državni udar v Beogradu 27. marca 1941; 3. Tudi Jugoslavija je prišla na vrsto; 4. Ljubljana važno središče obveščevalnega dela; 5. V krempljih gestapa; 6. "Ob" hrvatski vojski; 7. BBZ; 8. Obveščevalna služba v moderni vojni; 9. Državljska vojna pod okupacijo 10. Italijanska "vojna umetnost"; 11. BBZ v razmahu; 12. Kapitulacija Italije; 13. Delo BBZ gre čvrsto naprej; 14. Tragedija v Zagrebu; 15. Beg v Švico; 16. BBZ še deluje na našem ozemlju; 17. Tragedija v Trstu; 18. Šanse Hitlerjevega vojskovanja.

Vsako od naštetih poglavij je po svoje zanimivo, vendar nam v 16. poglavju avtor prikaže neke vrste "povzetek delovanja BBZ".

"BBZ ŠE DELUJE NA NAŠEM OZEMLJU"⁶

Še nikdar ni bil svet tako pod vtisom vojnih dogodkov, kakor ob začetku največje operacije v drugi svetovni vojni, ko je uspelo izkrcanje anglo-ameriških čet v Normandiji. Vsa prva poročila so bila ugodna in ni bilo nobenega dvoma več, da je odbila usodna ura za preokret vojnega položaja. Ni bil slučaj, da so Nemci dobili ta težki udarec ravno na četrto obletnico angleške katastrofe pri Dunquerque in komaj en dan pozneje, ko je padel Rim v roke zaveznikov. Najbolj slepi nacistični funkcionarji so začeli kazati dvome o končni zmagi in o toliko pričakovanem tajnem orožju. Bilo je čutili, da nacistični polip že rahlja svoje ovijalke. Naš sodelavec na Gorenjskem nam je mogel sporočiti, da se je obraz nacističnih okupatorjev čez noč spremenil in da si je volk začel nadevati ovčji kožuh.

Tudi za našo obveščevalno službo je z zavezniškim izkrcanjem nastopilo olajšanje. Obveščevalna služba je predhodnica odločilnih operacij. Pripravlja jim pot. Glavno njeno delo je v tem, da skuša ugotoviti vojni potencial sovražnika, kakor tudi njegove namere za daljšo dobo naprej. Vsaka velikopotezna operacija mora temeljiti na določenih predpostavkah o celotnem položaju sovražnika, na podlagi teh se storijo odgovarjajoči zaključki. Kadar so operacije v teku, potem obveščevalna služba le opazuje njene učinke in ne more več odločilno vplivati na dogajanja na bojišču, kajti za operativne odločitve na bojišču bi izsledki obveščevalne službe prišli prepozno. V tem trenutku pride do besede operativna obveščevalna služba. Vojaško-politična obveščevalna služba v deželi sovražnika pa se navadno umakne v ozadje in se pripravlja za delovanje na drugem poprišču (!), ki bi glede na tekoče dogodke na fronti lahko postalo pomembno pozneje. Obveščevalna služba mora hoditi nekaj milj pred dogajanjem na bojnem polju.

Ta primer je nastopil za našo skromno obveščevalno službo. Na zapadu je imelo izkrcanje ugoden potek. V Italiji so se nemške čete po izgubi Rima umikale proti severu tako, da ni bilo predvideti, kje so (se!) bodo končno ustavile. Ni čudno, če so naši sodelavci imeli veliko zadoščenje, da so vztrajali do tega velikega trenutka. Žalibog nas je sreča v zadnji fazi delovanja zapustila. Toda v obveščevalni službi se ne sme govoriti o sreči niti misliti nanjo. V končni fazi se je naše delovanje preložilo proti zapadu, v Italijo, in kakor pri vojaškem umiku smo bili mi v Ljubljani še samo zaščitnica, ki je pripravljala umik proti jugu.

Res lepa dežela je Švica. Spominjala me je v marsičem na Slovenijo. V Bernu je bilo seveda kakor v miru in našel si tam vse to, česar ostala Evropa že pet let ni poznala. Na vsakogar je to

⁴ Miloš Vauhnik v dodatku k srbohrvaški izdaji "Nevidljivi front". - München, 1984

- Ljubo Širc: Med Hitlerjem in Titom. - Lj., 1992

- Makso Šnuderl: Dnevnik 1941-1945. - Lj. 1993-1995

- Jera Vodušek-Starič: Dosje Mačkovšek. - Lj., 1994

⁵ BBZ - obveščevalna mreža Vladimirja Vauhnika, Ante Aniča, Jožeta Golca, Vladimirja Mislija. (Nekateri sodelavci: Branko Agnetto, dr. Vojko Arko, Tone Babnik, ing. Jože Sodja, Peter Šorli, pater Placido Cortese itd.) Kratca ima dve razlagi: a) prve - cirilske - črke V. Vauhnik + Z (Zagreb), b) Berliner Börsenzeitung

⁶ Vladimir Vauhnik: Nevidna fronta. - Buenos Aires, 1965 (str.397-410)

moralo napraviti globok vtis, saj se je zdelo kakor v bajki. Poznal sem vojno od prvega dne naprej še v Berlinu z živilskimi kartami, omejitvami prometa, letalskimi alarmi in napadi, zatemnitvami, z različnimi vojnimi odredbami, strogo policijsko kontrolo itd. Švici je vse to ostalo prizaneseno. Nikjer bombardiranih hiš, tovarn in kolodvorov! V tem okolju sem še posebno čutil zadoščanje za trud, s katerim sem se pred leti potegoval za to, da se Jugoslaviji prihrani vojna z žrtvami in razdejanji vsaj za toliko časa, da bi naša domovina z ugodnejšimi pogoji mogla storiti svojo dolžnost zoper nacistično diktaturo. Švicarske oblasti so mi šle zelo na roko, tako da za moje bivanje v Bernu ni nemško poslaništvo takoj izvedelo. Sedaj sem imel dovolj časa premišljevati preteklost. Kot vojni ataše sem bil iz središča rajha priča različnih vojnih operacij, angleške tragedije pri Dunquerque, vdora Nemcev v Francijo, bitke okoli Varšave in tako dalje, vojne napovedi Jugoslaviji. Potem sem bil tarča gestapa po puču v Beogradu, nato ujetnik gestapa, potem sem živel v Zagrebu kot prisilen kandidat za reorganizacijo hrvatske vojske; pobegnil sem iz Zagreba in prevzel poverjene mi naloge za obveščevalno službo pod stalnim nadzorstvom gestapa; tega smo uspeli z združenimi močmi voditi za nos do maja 1944, do odkritja in izdaje v Zagrebu. Strašna tragedija v Zagrebu, ki se je končala z ustrelitvijo naših najboljših sodelavcev⁷, nato beg v Švico in končno rešitev v svobodo.

V obveščevalnem delovanju sem najmanj petkrat stal pred aretacijo, smrt je noč in dan bdela nad mojo glavo tri polna leta. Tudi moji sodelavci so imeli slične doživljaje kakor jaz, živeli so pravtako v neprestani smrtni nevarnosti. Toda v takem položaju nismo bili samo mi, tisoči in tisoči, da, milijoni so v tej vojni živeli v trajni smrtni nevarnosti. Čeprav sem se v novi okolici pomiril in bil zadovoljen, sem vendar moral računati s tem, da bo gestapo v Ljubljani storil vse, da dožene, kam sem pobegnil, da bi se me mogla polastiti. O mojem begu v Švico prav gotovo v Ljubljani niso mogli vedeti, saj niti jaz nisem vedel, da me bo pot vodila sem. Šele v Trstu, kjer mi je pustil AA. obvestilo, da moram odpotovati dalje, mi je bilo jasno, da se bova umaknila v Švico. Bilo je pričakovati, da bo gestapo domneval, da se nahajam nekje v okolici Trsta. Da se moja navzočnost v Bernu ne razbodbna, sem se v prvem času izogibal vsakega stika z našimi rojaki, izvzemši z našim zaupnikom, ki je funkcioniral kot izredno važna zveza v našem delovanju. Kmalu sem se našel zopet z AA-jem in njegovo tajnico.

Velika izkrcevalna operacija zaveznikov, o kateri se je že celi dve leti toliko propagiralo, je trajala že ves mesec. Prve vtise te velike zavezniške ofenzive na nacistične kroge sem mogel beležiti že v Ljubljani. Marsikateri Nemec se je tedaj, ko so zavezniške divizije prodirale zmerom globje, že vprašal, kje neki so nemške divizije in s toliko propagando obljubljeno tajno orožje. Nemška vojska je po petletnem vojskovanju bila izčrpana in brez rezerv. Toda nesreča ne počiva. Ob četrti obletnici vojne napovedi Rusiji so začeli Rusi tretjo poletno ofenzivo. V dotlej še nepoznanem obsegu so predrli nemške utrjene črte pri Vitebsku, Mogilevu in Bobrujsku. Prvič se je slišalo o resni zmešnjavi v nemških vrstah, prvič so cele operativne edinice stale pred popolnim razpadom. Fronti je grozilo, da se razsuje, posebno ko so po padcu najbolj utrjenih postojank pri Vitebsku, Mogilevu in Moziru padle tudi postojanke na liniji Minsk, Vilna in Kovel. Komaj teden dni po tem so bila zavzeta tudi važna središča Brest Litovsk, Lublin in nazadnje Lvov. Prvič v vojni se je zgodilo, da so nekdanji tako ponosne nemške čete šle napadajočim ruskim oddelkom z belimi zastavami nasproti. Nemško vrhovno poveljstvo je bilo brez moči. Razpolagalo ni z nobenimi rezervami, ki bi moge ustaviti ruske čete. Preostajal je samo še umik. Kakor na zapadu so se tudi na vzhodu zavezniške čete bližale nemškim mejam. Tudi zavezniška letališča so se približala rajhu, tako je cela Nemčija bila na milost in nemilost izpostavljena mogočnim bombniškimi napadom.

Dne 20. julija je prišla vest o neuspelem atentatu na vrhovnega poveljnika nemške vojske Hitlerja. Skupina generalov, ki je bila obdolžena tega atentata, je bila sicer takoj uničena, toda posledice so bile usodne. Nezaupanje, ki se je razvilo med vojsko na eni strani in med SS ter gestapom na drugi strani, je postajalo zmeraj bolj očitno. Gestapo in SS-odredi so imeli sedaj sovražnika v lastni deželi in zato polne roke dela. Med žrtvami tega atentata je bil marsikateri moj dober znanec. Že v zimi 1940-41 so mi bili glavni vodje zarote znani, že takrat sem mogel marsikaj poročati v tej smeri. Žalibog so pri masovnem ubijanju osumljencev našli smrt moji sodelavci in pomočniki, na katere bi se mogel sklicevati, kadar je govora o berlinski podružnici. Tako je po Zagrebu tudi naša najsevernejša postojanka bila do zadnjega moža uničena. S posebno pozornostjo sem zasledoval proces proti vodjem oficirske zarote, kot so bili feldmaršal von Witzleben, general von Hase, policijski ravnatelj grof Helldorf in general Stieff. Posebno mi je ležala na srcu usoda feldmaršala von Witzlebna, s katerim sem se spoznal po njegovem najboljšem prijatelju. Ta značajni mož je bil prepričan že od vsega početka, da Hitler vodi nemški narod v pogubo. Že leta 1941 sem gledal v njem šefa tiste generalske vlade, ki bi naj likvidirala vojno. Kadar so mi pozneje poročali o nesoglasjih med glavnim stanom Hitlerja in generaliteto, sem moral misliti na tega odličnega

⁷ Skupno je bilo ustreljenih 6 obveščevalcev - med njimi vodja Zagrebške skupine Melita Tomič - im. tudi Mata Hari II (roj. Thaler, Vauhnikova sestrična), žena A. Aniča (Slovenka), več ustaških oficirjev in v odsotnosti sta bila obsojena BBZ - Vauhnik in AA - Anič.

maršala. Moje domneve so se sedaj uresničile. Maršalova opazovanja in kritike, kolikor sem jih dobil od njegovih prijateljev, so vedno zadele žebelj na glavo in bil je eden redkih, ki je jasno predvideval tak konec Hitlerjevega vojskovanja, kakor je v resnici prišel. General von Hase je bil jako tih in miren četni general, ki ni imel sicer posebnih sposobnosti, pač pa je službo mestnega poveljnika Berlina vršil s točnostjo in vestnostjo, kakor so to bili vajeni oficirji nemške vojske starega kova. Grof Helldorf je bil že leta 1941 nezadovoljen partijec, čeravno je zavzemal visoko mesto policijskega ravnatelja v Berlinu. Njegova okolica iz visoke aristokracije mu je že takrat hudo očitala, da stranka preganja aristokracijo, toda proti stranki je bil brez vsake moči. Moji sodelavci, ki so bili sicer Hitlerjevi sovražniki, niso pa bili vsi zapleteni v zaroto, so padli kot žrtve krvoželjnosti nacističnega vodilnega razreda in njegovega sovraštva do pripadnikov aristokracije. Čeravno je bilo počasno obešanje oficirjev nekaj žalostnega in nerazumljivega, se je iz tega dalo sklepati na duševno in moralno razpoloženje stranke v tistem času. Vse to je propast nacističnega režima že pospešilo.

Moje brezzdelje v Švici je trajalo malo časa. Jojo⁸, ki nas je spremljal do Milana, se je medtem vrnil v Trst. AA. ga je o našem srečnem prihodu v Švico takoj obvestil. Po mojem begu iz Ljubljane je gestapo izvedel veliko operacijo proti demokratskim elementom in jih odpeljal v koncentracijska taborišča v Nemčiji. Posebno me je razžalostila vest, da je tudi bil tudi major A.⁹, ki nam je toliko pomagal pri begu, med aretiranimi. Poročali so mi o nečloveškem mučenju, ki ga je moral prestati, ker so hoteli iz njega izsiliti izpovedi o centrali BBZ. Sicer nas je res on v zadnjem trenutku spravil na varno, toda o centrali BBZ mu podrobnosti niso bile znane. Imel sem ga že za mrtvega, ko sem na koncu vojne zvedel, da so ga rešili iz koncentracijskega taborišča v Dachau. Moj prijatelj, sedaj že general J.¹⁰, pa se je pravočasno rešil pred aretacijo v hribe, kjer je zbral okoli sebe demokratske borce. Le dva zaupnika sta še ostala v Ljubljani; teh gestapo ni odkril. V omejenem obsegu sta nadaljevala delo v zvezi s Trstom, odkoder so dohajala (!) naša nadaljnja dragocena poročila.

Kakšen učinek je napravil moj beg na gestapo? Šef gestapa z Gorenjskega je res prišel v Ljubljano, da se zame pobriga. Tu je bržkone zvedel od ljubljanskega gestapa, da sem izginil in da me niso našli. Ljubljanski gestapo je gotovo tudi obvestil Berlin, kajti na vrat na nos sta od tam prihitela dva funkcionarja, ki pa sta izvedela samo to, da sem baje v poletni obleki zapustil Ljubljano in je torej izključeno, da bi mogel oditi kam daleč. Obenem so vse gestapo in SS-postaje po celem Primorju dobile tajno povelje poiskati me in zbrati gradivo o delovanju naše organizacije. K domnevi, da se nahajam kje na Primorskem, je prispevala tudi okolnost, da je naša postojanka v Trstu podtaknila tajna povelja z mojim podpisom, navodila za zadržanje borcev v gozdovih, ki so jih potem "našli". Gestapo je obvestil o mojem begu v hribe tude vojaške oblasti in v svoji vsevednosti še pristavil, da sem se umaknil na teren v Primorju najbrž zaradi tega, ker je pričakovati izkrcanja zaveznških čet.

Navzlic težkemu položaju na vzhodni in zahodni fronti je nemško poveljstvo spravilo skupaj še šest divizij; s temi so začeli energično ofenzivo proti upornikom vseh vrst, hoteč tako otežkočiti morebitno izkrcanje zaveznikov.

Ko se je Jojo vrnil v Trst, je poskrbel za nadaljnje delovanje. Avgusta me je že obiskal kurir iz Trsta s podrobnim poročilom o delovanju naše nove tržaške centrale. Iz tega poročila sem razvidel, da se delo sedaj v Trstu nadaljuje v istem obsegu kakor poprej v Ljubljani.

Ne dolgo potem smo morali tudi Jojo poslati resno opozorilo, da mora gledati na pravočasen umik iz Trsta, vsaj nekam v gornjo Italijo, če že ne k nam v Švico. Mogli smo ugotoviti, da so pogoji za demokracijo na našem jugoslovanskem ozemlju zelo šibki, kajti že sem v Švici dognal obrise bodoče delitve sveta med zapadno demokracijo in vzhodno diktaturo. Pri tej delitvi se je že govorilo o mejah, do kamor bodo prišle čete vzhodne diktature in po tej delitvi je bila Jugoslavija že določena kot darilo komunizmu. Trst naj bi postal plen tretje internacionale, v Ljubljani bo komunistična vlada. V tem smislu sem obvestil tudi Ljubljano s pripombo, da so te vesti povsem realne. Naj torej vsakdo ve, kako ima ravnati, in naj se nihče ne predaja pričakovanju, da bodo prišli v Jugoslavijo zapadni zavezniki. Pripomnil sem dobesečno. Kdor misli, da pod komunistično diktaturo ne bo mogel živeti, se mora umakniti vsaj za črto, ki teče za Gradežem, znanim kopalščem pri Trziču. Kakor smo potem konec vojne zvedeli, mi tega v Ljubljani nihče ni hotel verjeti. Vsi so se predajali utvari, da bodo zapadni zavezniki vendarle prišli tudi v Jugoslavijo, oziroma v Ljubljano. Toda za nas v Švici je bila zadeva že rešena. Te bridke realnosti nihče ni mogel več spremeniti.

⁸ Jojo-Jože Golc (1901-1945), časnikar, doma iz Polja ob Sotli. Vodil tržaško podružnico Vauhnikove obveščevalne mreže. Leta 1944 je Gestapu uspelo v njihovo mrežo vrniniti svojega agenta (Fric Wernik, doma iz Celja). Oktobra je Golca aretirali Gestapo, nato pa so sledile številne aretacije njegovih sodelavcev. Sledila je težka zaporna kazen in mučenje, ki se je končalo aprila 1945 v krematoriju Rižarne.

⁹ Major A. - morda je to major Andrej Glušič(?)

¹⁰ J. - general Ivan Prezelj -Andrej. Račić (1895-1973), polkovnik generalštaba Jug. kraljeve vojske, namestnik Karla Novaka, sodelavec DOS in po Novakovem odhodu l. 1944 v.d. komandanta Jug. vojske v Sloveniji. Leta 1945 se je s četniki umaknil v Italijo in nato živel v emigraciji. (J. Vodušek-Starič: 59)

V urah počitka sem se lotil bilance našega triletnega dela. Predvsem sem se moral vprašati, ali se je naše delo izplačalo, to se pravi, ali naše številne žrtve niso bile zastonj. Odgovor je zelo težak, kajti kje je merilo za to, kdaj je kakšen uspeh vreden smrti človeka? Koliko borcev pade v vojni na fronti! Njih smrt je mogoče razložiti le s tem, da so padli za domovino. Obveščevalno službo v sovražnikovem zaledju smatramo za del strateškega izvidniškega delovanja, zato so člani take obveščevalne službe pravi borci na najbolj nevarni fronti. Če tedaj v izvrševanju svoje službe izgube življenje, niso nič manj junaki kot oni, ki so padli na bojišču.

Naša obveščevalna organizacija je v času svojega najmočnejšega delovanja v letu 1942-1943 štela okoli 60 stalnih sodelavcev. Od teh nesebičnih in navdušenih patriotov, ki so mnogokrat izvršili čudovita dejanja, jih je 14 izgubilo življenje. Padli so kot junaki, katerih se nihče ne bo več spominjal. Večje je število tistih, ki so se unaknili pred gestapom, Sim, Ovro in pred ustaši v hribe, odkoder se niso vrnili. Po likvidaciji ljubljanske centrale so Jojo, eden glavnih sodelavcev, in 8 pomožnih sodelavcev še ostali na svojih mestih v Trstu. Bilanca je bila tedaj precej žalostna - le šesti del je ostal nazadno na bojišču. Vprašati sem se tedaj moral, katera edinica na fronti je po večletni borbi ohranila eno šestino svojega prvotnega staleža. Zato smo mogli borcem na fronti mirno podati roko, le s to razliko, da padle na bojišču slavijo kot junake, naše padle pa sta pokrila noč in molk.

Takšna je bila bilanca žrtev. Sedaj pa je treba oceniti delo te obveščevalne organizacije. V obveščevalni službi je delovno območje tako obširno in delovanje tako mnogolično, da je težko dati objektivno in pravično sodbo. Ljudje mislijo, da obstaja obveščevalna služba predvsem v zbiranju vesti in v ugotavljanju moči, položaja in uporabljivosti sovražnikovih oddelkov, o njihovem orožju in bojnih sredstvih in o njihovih operacijskih načrtih. Če bi to bilo res tako, bi bila razmeroma preprosta reč za nekoga, ki ima splošno vojaško izobrazbo in je zadosti neustrašen, iznajdljiv in zvit. Toda v sodobni vojni vsi viri vojujočega se naroda vplivajo na razvoj vojaških operacij, zato mora obveščevalna služba v prvi vrsti dognati pravi vojni in borbeni potencial sovražnika, ne samo za sedanjost, temveč tudi za daljšo prihodnjo dobo. Velike vojne trajajo več let, v tako dolgi dobi pa je vojni potencial vojskujočih se narodov izpostavljen neprestanim spremembam. Jedro obveščevalne službe je v tem: ugotoviti na podlagi mnogih in najrazličnejših podatkov, kdaj bo vojni potencial nasprotnika - v primeri z lastnim potencialom - že tako oslavljen ali zmanjšan, da bo mogoče predvidevati uspešno odločitev. S tem pa je že dana nujna naloga za strategijo: iskati vpogled na vsa polja ustvarjanja na nasprotnikovi strani; ti podatki so pogoj za načrte, kako oslabiliti sovražnikov vojni potencial, in kar naj omogoči uspešno vojno. Zato danes gospodarska špijonaža, posebno podatki o industriji, rudnikih, o železniškem prometu, o gradbi cest, o standardu prebivalstva, o socialnih napravah, o zdravstvenem stanju itd. ni nič manj važna, kakor čisto vojaški podatki.

Lahko trdimo, da čisto vojaško poročanje služi konkretnim ciljem vodstva na fronti, med tem ko so ostala področja važen predmet velike strategije kot državnega problema. Tako se tudi da razložiti, zakaj je tisoč opazovanj, ugotavljanj, domnevanj, preračunavanj in sklepanj potrebna, predno pridemo popolnoma na čisto v nekem vprašanju. Številna poročila, ki prihajajo od vseh mogočih strani, deloma resnična, deloma napačna, deloma pretirana in deloma tudi podtaknjena, je treba preresetati, primerjati, prirejati, preizkušati, predno jih je mogoče uporabiti za pravilno obveščevalno poročanje. Prepričan sem, da je v zadnji vojni po Evropi delovalo mnogo obveščevalnih organizacij, postojank in individualnih obveščevalcev, ki so opravljali koristno in uspešno delo. Niti nemška Abwehr-služba niti gestapo, še manj italijanski Sim in Ovra, se niso izkazali v borbi proti obveščevalni službi, to pa enostavno zato, ker metod obveščevalne službe niso pravilno zajeli, predvsem pa, ker jim je primanjalo strokovnjakov. Ne bo pretirano trditi, da se je v vsakem nemškem mestu, v vsakem večjem obratu nahajal vsaj po en zaupnik kakšne zavezniške obveščevalne službe. Gestapu se ni posrečilo niti enkrat odkriti kake večje obveščevalne organizacije. Stotine aparatov vseh vrst in hermetično zaprte meje niso preprečile delovanja številnih radijskih postaj, celo redna pošta je šla v inozemstvo. Zaradi te okolnosti od leta 1941 dalje Nemcem ni več uspelo nobeno strateško in operativno presenečenje. Tudi vsako novo orožje je že dolgo časa pred uporabo na fronti bilo zaveznikom znano, tako so mogli pravočasno poskrbeti za pravilno protiorožje. To se je zgodilo tudi v vojni na morju glede podmornic.

Statistika tajne organizacije BBZ daje naslednje podatke: Poslanih je bilo čez 70 obsežnih poročil s podatki za vsa področja sovražnikovega delovanja, 1250 vprašanj in problemov je bilo rešenih v telegramskega stila, okoli 900 obvestil je bilo posvečenih čisto vojnim zadevam, kakor na primer: znaki za čas in prostor sovražnikovih ofenziv itd., podatki o pregrupiranju, premikanju in moči sovražnikovih čet, tehnični podatki o novem orožju, o tovarnah, o prometnih problemih, o težkočah v vojni industriji, o posledicah bombardiranj, o razpoloženju v Nemčiji in na zasedenem ozemlju. Tudi poročila politične narave so bila vmes. Seveda so bila poročila, ki so se tikala našega ozemlja, obširnejša.

Koliko je to poročanje bilo točno in resnično? Ugotovil sem, da je bilo 65% vseh vesti resničnih ali vsaj zelo verjetnih. 25% je bilo takih, da se je iz njih lahko zaključilo, da se more to in to zgoditi, ali pa so bili podatki presplošni, da bi se brez pomoči nadaljnjih virov ali dopolnitev mogli praktično uporabiti. Končno je bilo 10% vesti, ki so bile brez podlage, podtaknjene ali produkt domišljije, pretiravanja, sovraštva ali predsodkov. Ne sme se pozabiti, da je naša centrala imela na razpolago na tisoče obvestil, poročil, skic in informacij. Vse to smo morali pregledati; dve tretjini sta bili neuporabljivi. Ta mala statistika se nanaša na delo čisto strokovnega štaba v BBZ, med tem ko je AA. še posebej sestavljal številna poročila, ki so se nanašala na tehnično torišče in na politični položaj na Balkanu. Posebno bogato je bilo gradivo Joja v Trstu, ki se je nanašalo na primorsko območje. Redek svetovni časopis je lahko nudil tako mnogoteri poročila kot mi z našimi periodičnimi poročili, študijami, predlogi in opazovanji. In vendar je bilo to naše, na prvi pogled velikansko delo, samo kapljica v veliki sod, kamor se je stekala nepregledna množina obveščevalnega materiala z vsega sveta. Ves ta material pa je moral biti obdelan, preden je lahko postal koristen za operativno vojskovanje.

V času mojega triletnega delovanja v Berlinu je bilo obveščevalno delovanje zame neke vrste hobby. Res je, da sem moral kot vojaški ataše že po uradni dolžnosti skrbeti za pravilno presojanje položaja in za redno ter vestno poročanje predstojnikom. Toda številne naloge, ki so mi bile poverjene, so bile tako obsežne in težavne, da sem bil prisiljen posvetiti se še bolj temu delovanju. Slutil sem, da tako izčrpna poizvedovanja, kot so mi bila včasih naložena iz Beograda, pač niso vedno služila naši državi, temveč da je bil naš generalni štab naprošen od druge strani za take in take informacije. Ker sem marsikatero teh naročil uspešno izvršil, so sledile zmeraj bolj zapletene zadeve, ki so mi marsikaterikrat delale velike preglavice. Neizogibna posledica tega dela je bila, da sem si ustvaril v treh letih v Berlinu krog prijateljev in zancev neprecenljive vrednosti za poznejše delovanje, in sicer iz najvplivnejših krogov vojske in gospodarstva, pa tudi iz partije.

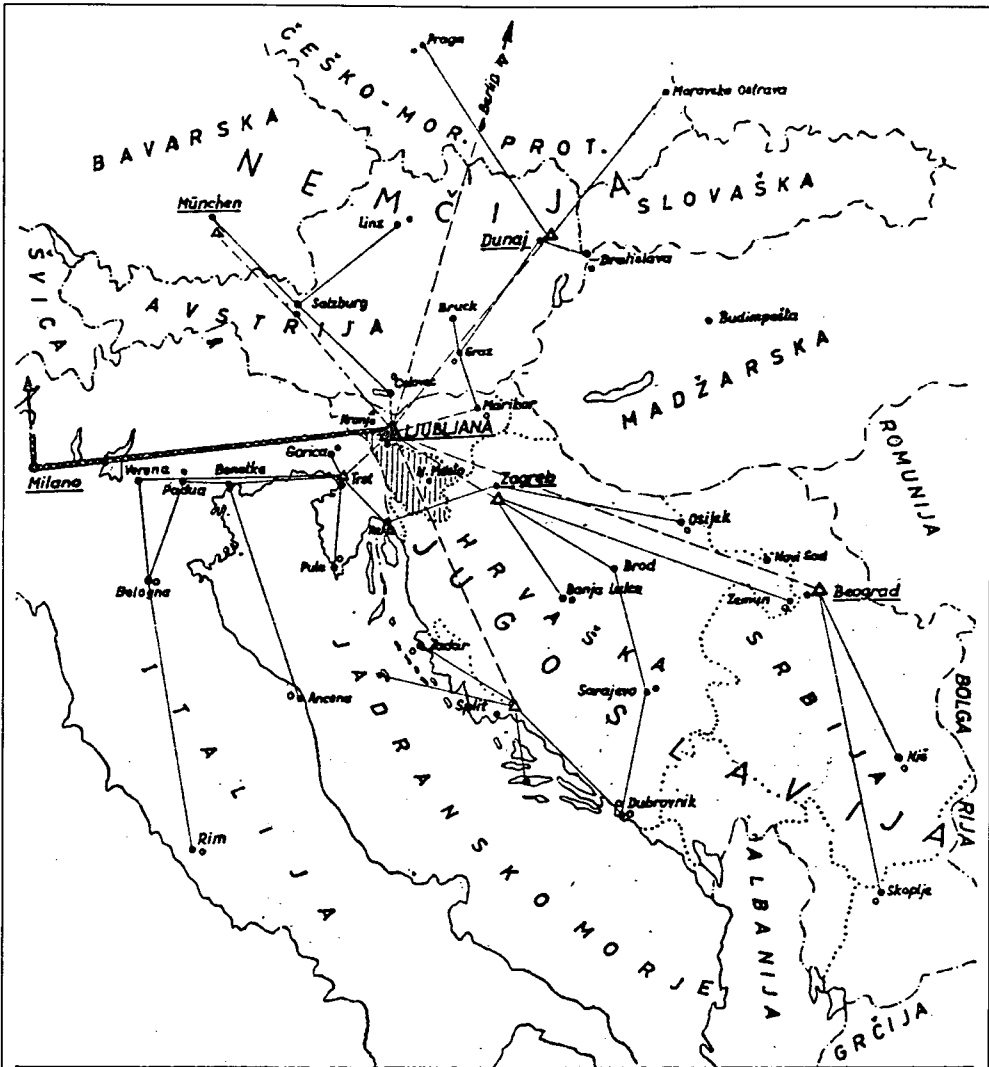
Obveščevalna služba med vojno je morala upoštevati tudi važno okolnost, da je vladal v masah največji strah pred nacističnimi oblastniki. To duševno stanje je prišlo posebno dc izraza v poročilih, katera smo dobili iz vseh slojev posameznih narodov.

Omembe vredna je tudi propaganda po prišepetavanju. To prišepetavanje je prekosilo vse radiopostaje, časopise, zborovanja in informacijske agenture. Zaradi prepovedi poslušanja tujih radiopostaj in zaradi zadušitve svobode govora se je ljudskih mas polastila pravcata strast, nekaj zvedeti in slišati. Tuje radiopostaje bi lahko opustile vsako propagando, kajti vse bolj je to opravila propaganda prišepetavanja. Kar je prišlo iz teh virov, seveda ni uporabljivo za obveščevalno službo, pač pa je bilo nevarno, da po takih vesteh zaide obveščanje na napačen tir. Take vesti so bile lahko važne za gestapo in slične organizacije.

Kakor sem že omenil, so za gladko delovanje obveščevalne službe potrebni določeni pogoji: strokovno znanje, organizacijski talent, inostranstvo, priskrbnost, prilagodljivost, znanje jezikov in nazadnje tudi in zopet denar. Na čelu vseh teh sposobnosti pa mora biti dobro premišljena in preračunana previdnost. Priznati moram, da je moja neprevidnost v Ljubljani večkrat bila kriva, da mi je pretela aretacija in s tem tudi smrt. Zadostovalo je, da sem iz koga hotel izvleči preveč natančne podatke, pa je že bil vzbujen sum v določeni smeri, ali pa da sem v sicer zanesljivih političnih krogih dal izjave, ki so dovolile zaključke, da obstajajo zveze z inozemstvom. Neprevidno je bilo, ko smo kurirja z Gorenjske predobro nagradili, ker me je zaradi tega potem preveč hvalil itd. Mnogo pa zakrivi brbljavost ljudi, zato sem moral imeti načelo, niti najboljšemu prijatelju nič namigniti, kaj šele dati konkretne podatke. Staro pravilo se ne moti: kar ve samo eden, ne zna nobeden, kar vesta dva - povsod se zna.

Važna je tudi izkušnja, da so sodelavci, ki so navezani na materialno plačilo, dosti manj previdni in zato prej padejo v roke zasledovalcem. Prava obveščevalna služba ne sme biti plačan poklic. Le višji nagibi morajo voditi pravega obveščevalca. Zavest, da dela za pravično stvar, za svobodo, za osvoboditev izpod tlačitelja, ki počenja nečloveška dejanja, more dati obveščevalcu potrebno energijo in vztrajnost. Vsak obveščevalec je a priori zapisan smrti. V času svojega delovanja se mora smatrati za izobčenca iz človeške družbe, kajti ne sme mu biti nobeno sredstvo preslabo, da doseže cilj. Predvsem pa mu mora biti vseeno, kaj se o njem govori, raznaša in ugiba. Najhujše obrekovanje in sumničenje ga ne sme spraviti iz ravnotežja.

Obveščevalna služba se v svojih delovnih metodah in dogajanjih prav nič ne razlikuje od čisto operativnih dogajanj na bojišču. Tudi obveščevalna služba pozna ofenzive, defenzive, dobljene in izgubljene bitke, odmore, prostovoljne in izsiljene umike, pregrupiranja in demonstracije, ki varajo nasprotnika, da se z novim manevrom v drugi smeri laže prode v center nasprotnikovih skrivnosti. Pri bojni četi odvisi zmaga od razpoložljivih bojnih sredstev in posebno od sposobnosti poveljnika in njegovih soborcev. Šefu nemške obveščevalne službe admiralu Canarisu se ni posrečilo, čeravno to danes hočejo tajiti, pravočasno ugotoviti točen čas in obseg ogromne izkrcevalne akcije v severni



GEOGRAFSKO PRIKAZANA MREŽA OBVEŠČEVALNE ORGANIZACIJE BBZ

Legenda :

- | | | | | | |
|-------|--------------------------------|---|-------------------------|-----|--------------------------------|
| — | Državne meje marca 1941 | ▲ | Glavna centrala | — | Glavni kanal v inozemstvu |
| | Meje po razkovanju Jugoslavije | △ | Obveščevalna centrala | --- | Kanali h glavni centrali |
| ▨ | Ljubljanska provinca | ○ | Obveščevalna postojanke | — | Kanali k obveščevalni centrali |

Afriki novembra 1942. Ta neuspeh nemške obveščevalne službe se upravičeno more vzporediti samo z izgubljeno zračno bitko nad Angleško. Od tistega trenutka je moral nemški pritisk, ki je ogrožal angleško otočje, popustiti najmanj za polovico in se obrniti proti severni Afriki. S tem pa je bila Anglija dokončno rešena. Zaradi tega neuspeha je padel Canaris v nemilost in bil odstranjen; to pa položaja v nemški obveščevalni službi ni izboljšalo. Trdi se sicer, da je to napako Canaris storil namerno zato, da bi Hitlerjev režim prej padel. To seveda ni izključeno, ko je znano, da je bil Canaris nasprotnik režima. Prikriti tako veliko akcijo, kakor je bilo izkrcanje v severni Afriki, ni mogoče; prav gotovo je obstajalo nešteto podlag za domnevo o izkrcanju.

Obveščevalna služba se giblje med uspehi in neuspehi, med zmagami in porazi. Posledice poraza čuti ves narod. Obveščevalna služba nasprotuje plemenitim človeškim čustvom. Obenem pa ne reflektira na nikako nagrado in priznanje, na nikako slavo in občudovanje in hvaležnost, temveč pozna le nevarnosti, napore, odpovedi in žrtve, ki po možnosti ostanejo nepoznane. Ko je obveščevalna služba izvršila svojo nalogo, se umakne v zatišje in se razgubi. Kakor hitro pa se pojavijo novi problemi, ki ogrožajo narod, se zopet pojavi z vso silo. Mnogi ljudje jo napadajo in odklanjajo in vsakdo naj se ima za srečnega, če ga vojna ni prisilila, da se je posvetil temu delovanju. Nikomur ne privoščim življenja v okolnostih, ki sličejo okolnostim v Dantejevem "Peklu".

Misli namesto zaključka:

V letu 1991 so odlomki iz Vauhnikovih spominov večkrat izšli v reviji "VOHUN : vojaško policijski alternativni mesečnik", ki je izhajala v Mariboru (izšlo je samo 14 števil!). Kar nekajkrat se je v tej reviji pojavil tudi oglas, da bo knjiga "Nevidna fronta izšla konec aprila 1991". Naveden je tudi avtor uvoda - Viktor Blažič, vendar iz neznanih vzrokov nikoli ni prišlo do izida knjige.

Rozina Švent

Zusammenfassung

VLADIMIR VAUHNİK – SOLDAT UND SPION

Rozina Švent

Der erste Teil der Abhandlung enthält eine kurze Biographie und Bibliographie eines der »bekanntesten« slowenischen Spione, der bei seiner operativen Arbeit sein Fachwissen, sein Organisationstalent und seinen Mut, seine Anpassungsfähigkeit und seine Sprachkenntnisse zu vereinigen und auszunutzen wußte. Sein Nachrichtennetz »BBZ« war von Kriegsbeginn bis Sommer 1944 in Funktion und wurde trotz einzelner Verhaftungen nie zur Gänze aufgedeckt (noch heute sind uns alle seine Mitarbeiter nicht bekannt!). Das Zentrum seines Netzes befand sich in Ljubljana. Von hier aus wurden Nachrichten auf verschiedenen Wegen nach Italien und in die Schweiz geschickt, wo sie dem englischen Nachrichtendienst zur Verfügung standen.

Der zweite Teil des Beitrags stellt eine Neuauflage des 19. Kapitels seiner Memoiren »Die unsichtbare Front« dar, in dem er auf eine theoretische Weise das Funktionieren der Nachrichtendienste darlegt, um dann auf die Tätigkeit seines Nachrichtennetzes einzugehen.

ARHEOLOŠKI VESTNIK

Osrednjo slovensko arheološko revijo izdajata Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU in Slovenska akademija znanosti in umetnosti. V Arheološkem vestniku (AV) so objavljeni rezultati arheoloških raziskovanj na vzhodnoalpskem in zahodnobalkanskem prostoru. Predstavljena so najdišča in premične najdbe iz vseh arheoloških dob.

Preko 900 izvodov Arheološkega vestnika zamenjuje Biblioteka SAZU z ustanovami iz vsega sveta (akademijami, univerzami, arheološkimi inštituti, muzeji, spomeniškovarstvenimi zavodi), s čimer pridobi letno najmanj toliko izvodov dragocenih tujih znanstvenih publikacij, in sicer ne le arheoloških, ampak tudi zgodovinskih in umetnostnozgodovinskih.

Starejši letniki AV so večinoma že pošli, novejše pa lahko kupite v knjigarni Cankarjeve založbe v zgradbi Slovenske matice, Kongresni trg 8, Ljubljana.